

UNIVERSITATEA „REG. FĚRDINAND I.” DIN CLUJ
FACULTATEA DE MEDICINĂ ȘI FARMACIE

No. 779.

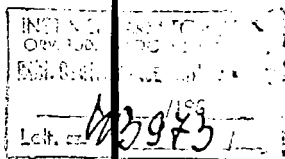
*Institutul de Istoria Mediciniei, Farmaciei și de Folklor medical.
Fondator și director onorific Prof. Dr. Iules Guiart.*

Cronica calamităților și epidemiilor din Ardeal, Banat și teritoriile marginășe dela 1007—1872.

(DIN ISVOARE UNGUREȘTI.)

UNIVERSITATEA „REG. FĚRDINAND I.”
DE MEDICINĂ ȘI FARMACIE
TEZĂ
PENTRU
DOCTORAT ÎN MEDICINĂ ȘI CHIRURGIE
PREZENTATĂ ȘI SUSTINUTĂ ÎN ZIUA DE 14 Iunie 1934.
GEORGE EMIL PALA
DE

CSERVÉNY ANTON

23 MAY 2005

TIPOGRAFIA „GLORIA”
STR. I. G. DUCA 8.

UNIVERSITATEA DIN CLUJ
FACULTATEA DE MEDICINĂ ȘI FARMACIE

Decan: D-nul Prof. Dr. GH. MARTINESCU

Profesori:

Clinica stomatologică (agr.)	Prof. Dr. Aleman I.
Istoria medicinei (agr.)	" " Bologa V.
Bacteriologie	" " Baront V.
Patologia generală și experimentală	" " Botex A. M.
Istologia și embriologia umană	" " Drăgotu I.
Clinica infanțila	" " Gane T.
Clinica ginecologică și obstetricală	" " Grigortu C.
Semiologia medicală	" " Gota I.
Clinica Medicală	" " Hațieganu I.
Clinica chirurgicală)	
Medicina operatoare)	" " Pop A.
Medicina legală	" " Kernbach M.
Farmacologia și farmacognozia	" " Martinescu Gh.
Clinica oftalmologică	" " Michall D.
Clinica neurologică	" " Mînea I.
Igiena și Igiena socială	" " Moldovan I.
Radiologia medicală	" " Negru D.
Farmacia chimică și galenică	" " Pamfil Gh.
Anatomia descriptivă și topografică	" " Papiltan V.
Fiziologia umană	" " Popovici Gh.
Clinica oto-rino-laringologică (supl.)	" " Predescu-Rion I.
Balneologia (agr.)	" " Sturza M.
Clinica dermato-venerică	" " Tătaru C.
Clinica urologică	" " Teșosu E.
Chimia biologică	" " Thomas P.
Clinica psihiatrică	" " Urechia C.
Anatomia patologică	" " Vasiltu Titu

JURIUL DE PROMOȚIUNE

Președinte: D-l Profesor Dr. V. Bologa

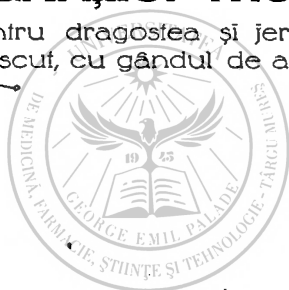
Membrii: { " " " I. Moldovan
 " " " D. Negru
 " " " I. Hațieganu
 " " " D. Michall

Supelant: Dl. Doc. Dr. M. Zolog

Dedic aceasta lucrare

Părinților mei scumpi

pentru dragostea și jertfa cu care m'a
crescut, cu gândul de a mă face medic!

D-lui Prof. Dr. V. Bologa,
pentru deosebita onoare ce mi-a făcut
acceptând prezidarea tezei mele
de Doctorat, deosebită stimă și considera-
țiuni.

On. Juriu de promoție
omagii respectuoase.

INTRODUCERE

O listă a calamităților în Ungaria veche și o cronică a epidemiilor au fost făcute de profesorul Anton Réthly în 1925 și de Dr-ul Ludovic Fekete din Debrețin în 1874. Amândouă liste nu sunt de tot complete și se pot întregi cu alte date din literatura medico-istorică. Cuprinzând ele vechea Ungaria în întregime, am crezut că poate fi util să scot din ele și să grupez în ordine cronologică toate datele referitoare la Ardeal și să le întrăgesc cu alte date din literatura medico-istorică maghiară. La sfatul D-lui profesor Bologa m'am mărginit numai la literatura maghiară, lăsând la-o parte bogatele informații din scrierile mai nouă medico-istorice românești (Samaritan, Gomoiu, Petrescu, Bologa, Lenghel etc.) și săsești (Gusbeth și alți), deoarece lucrarea mea ar fi devenit prea voluminoasă și aceste lucrări fiind mai ușor accesibile cititorului român. Deci, din capul locului trebuie să fixez că lista mea e incompletă.

În ce privește trimiterea la datele originale, notez că ele sunt luate din șase lucrări fundamentale, pe cari la bibliografia le am însemnat cu cifre romane (I—VI). Trimiterea în text este făcută în paranteză cu litere cursive, indicându-se cifra romană, care corespunde lucrării din bibliografia și pagina din original. Dacă pasagiul citat și în lucrările consultate se referă la o citație dela alți autori, acești autori împreună cu pagina lucrării lor sunt citați în paranteză. Parantezele unghiulare [—] indică că o anumită poziție se referă la toată Ungaria veche, fără ca Ardealul să fie anume amintit.

Cronica calamităților și epidemiilor din Ardeal, Banat și teritoriile marginășe dela 1007—1872.

1. 1007—10. [Foametea bântuie toată lumea cunoscută. Ea se resimte și în Ungaria, probabil deci și în Ardeal.] — (Linzbauer. I pg. 2.) (*I pg. 6.*)
2. 1015. [Secetă mare în Ungaria, foamete și epidemii de ciumă.] — (Linzbauer. I pg. 6.) (*I pg. 6.*)
3. 1062 și 65. [Toată Europa e bântuită de ciumă și foamete.] — (Linzbauer. I pg. 10.) (*I pg. 7.*)
4. 1071—89. [Epidemie de ergotism — ignis sacer — în toată Europa.] — (Linzbauer. I pg. 11.) (*I pg. 7.*)
5. 1117. [Iarnă extrem de rece în toată Europa, recolte slabe, epidemii.] — (Linzbauer. I pg. 19.) (*I pg. 7.*)
6. 1126. [Iarnă rece, inundațiuni și foamete în Ungaria.] — (Pethő, pg. 152.) (*I pg. 7.*)
7. 1143. [Foamete mare în Ungaria.] — (Pethő, pg. 152.) (*I pg. 7.*)
8. 1193. [Inundări mari, ploi multe, recolte slabe în Ungaria; urmate de ciumă.] — (Pethő, pg. 152.) (*I pg. 7.*)
9. 1202. [Epidemii în Ungaria, mortalitate mare.] — (Pethő, pg. 152.) (*I pg. 7.*)

10. 1242. [După năvălirea Tătarilor foamete mare. Pământul Ungariei era acoperit de cadavre neînmormântate. Urmează o mare epidemie, probabil de ciumă.] — (Pethő, pg. 43.) (*I pg. 8.*)
11. 1263—64. [Foamete în Ungaria.] — (*I pg. 8.*)
12. 1270—71. [Foamete și ciumă în Ungaria.] — (*I pg. 8.*)
13. 1305. [Epidemie de ciumă în întregul continent european.] — (*I pg. 9.*)
14. 1311. [Epidemie de ciumă în toată Europa, care a ținut și în anii 1313—14; mai ales în Germania.] — (*I pg. 13.*)
15. 1317. [După inundații mari — teritorii foarte mari erau acoperite cu apă — a urmat o epidemie de ciumă, care s'a întins în toată Europa.] — (Linzbauer. I pg. 87.) (*I pg. 13.*)
16. 1337. [A apărut o cometă spăimântătoare, după care au urmat diferite epidemii. Acestea au bântuit între oameni și animale.] — (Linzbauer. I pg. 94.) (*I pg. 13.*)
17. 1342. [Foamete și ciumă în toată Europa.] — (Linzbauer. I pg. 95.) (*I pg. 13.*)
18. 1348—50. [Epidemie de moarte neagră (ciumă) în toată Europa.] — (Pethő, pg. 184.) (*I pg. 14.*)
19. 1365. [Foamete și epidemii în Ungaria.] — (Linzbauer. I pg. 110.) (*I pg. 15.*)
20. 1371. [Ciumă în Ungaria.] — (Linzbauer. I pg. 110.) (*I pg. 15.*)
21. 1375. [În Europa se ivește epidemia de „Chorea Sancti Johannis.” În Ungaria ea s'a răspândit foarte puțin.] — (Linzbauer. I pg. 110.) (*I pg. 15.*)
22. 1382. [Ciumă în Ungaria.] — (Linzbauer. I pg. 110.) (*I pg. 15.*)
23. 1390. [După apariția unei comete se ivesc și în Ungaria epidemii.] — (Linzbauer. I pg. 110.) (*I pg. 15.*)

24. 1410. [După un cutremur de pământ se ivesc cazuri de ciumă.] — (Linzbauer. I pg. 227—8.) (*I pg. 15.*)
25. 1435. [Ciumă bântuie în Austria și pare a se fi întins și în Ungaria.] — (Linzbauer. I pg. 227—8.) (*I pg. 15.*)
26. 1444. [Ciumă în Ungaria.] — (Pethő, pg. 204.) (*I pg. 15.*)
27. 1456. [În timpul războiului contra Turcilor se ivește o epidemie de ciumă, care este adusă în Ungaria de armatele creștine reîntoarse dela Belgrad. Ea a făcut mari ravagii în tabăra Ungurilor; se crede că și Ioan Huniade a murit de această boală.] — (*I pg. 15.*)
28. 1473. [Secetă mare în Ungaria.] — (Linzbauer. I pg. 134.) (*I pag. 16.*)
29. 1479. [Epidemie de pestă bubonică în toată Ungaria.] — (Heltai. pg. 173.) (*I pg. 16.*)
30. 1480. [Mare epidemie de ciumă în toată Ungaria.] — (Heltai. II pg. 188.) (*I pg. 16.*)
31. 1485. [Apariția epidemiei de „Sudor anglicus” este semnalată și în Ungaria.] — (Pethő. pg. 223) (*I pg. 16.*)
32. 1495. [Mare epidemie de ciumă în toată Ungaria.] — (Heltai. II pg. 363.) (*I pg. 16.*)
33. 1500. Primele mențiuni ale sifilisului în Ardeal; scrisoarea lui Valentin Krausz, (25 Februarie 1500), medic din Brașov, către umanistul Conrad Celtes: „Gallus apud nos primum incepit saevire atrociter; cuius vim si T(ua) D(ominatione) evasit, gratulor admodum.” — „În timpurile aceste a început la noi să bântuie cu cruzime sifilisul; dacă Dumniata ai putut scăpa de el te felicit din inimă.” — (Ábel Jenő: Magyarországi humamisták és a dunai tudós társaság. — Aca-

- demia maghiară 1880.) — (IV pg. 60.)
34. 1501. Sifilisul e menționat în Sibiu. Sifiliticii ca și leproșii, erau tratați în spitale separate. — (VI vol. II pg. 67.)
35. 1508. Vară foarte ploioasă: mari inundații în Transilvania, ca și în Ungaria. — (III pg. 78.)
36. 1510. Epidemie de ciumă în jurul Brașovului. În oraș, grație măsurilor de izolare, preconizate de medicul Ioan Saltzmann, nu a putut pătrunde epidemia. — (Linzbauer. I pg. 275.) (V pg. 164.)
37. 1529. [Ciumă în Ungaria.] — (Kovachics M.: Tom. I—III pg. 16.) (I pg. 21.)
38. 1530. Mare epidemie de ciumă în Ardeal. — (III pg. 79.)
39. 1534. [Foamete în Ungaria.] (I pg. 21.)
40. 1541—42. [Ciumă și disenterie în Ungaria.] — (Linzbauer. I pg. 151.) (I pg. 21—22.)
41. 1542. Mari ravagii datorite lăcustelor în Ungaria și Transilvania. Toată recoltă de grâu din plasa Aradului a fost distrusă. (III pg. 79.)
42. 1543. Inundații în tot Ardealul — (III pg. 79.)
43. 1544. Lăcustele devastează Ardealul. — (III pg. 79.)
44. 1552. [Ciumă în Ungaria și Germania] — (Pauli Adámi. Pars. I. — Valentics: pg. 152.) (I pg. 23.)
45. 1553. În întreg Ardeal bântuie o mare epidemie de ciumă. — (Pethő. pg. 256. — Linzbauer. I pg. 175.) (I pg. 23.)
46. 1554. În Ardeal, Ungaria și în ținuturile învecinate, o teribilă epidemie de ciumă; urmarea epidemiei din anul precedent. (Kovachics M., tom. I—XX. Epheng pg. 117, 119.) (I pg. 23.) (III pg. 79.)

47. 1566. Apare în Ungaria o boală numită „febris castrensis” — „febris hungarica” — „hagymáz”. — Mai mult dealungul Dunării. — (I pg. 23)
48. 1569. Toate vițele de vie au înghețat în luna Mai, mai ales în Ardeal. — (III pg. 79.)
49. 1570. [Foamete în Ungaria.] — (I pg. 24.)
50. 1574. Mare epidemie de ciumă în Ardeal. — (III pg. 79.)
[În Ungaria apar febre epidemice, descrise sub numele de: „febris semitertiana” sau „haemitritaea”.] — (I pg. 25.)
51. 1575. Ciumă în Ardeal. „Sub eundem annum LXXV ingens in Ungaria et Transylvania pestis, totam late regionem miserabili claude affectit . . .” — (Szamosközi történeti maradványai, I pg. 180.) (VI vol. II pg. 197.)
52. 1575—76. [Ciumă în toată lumea.] — (I pg. 25.)
53. 1576. Epidemie de ciumă în Ungaria și Ardeal. — (III. pg. 79)
54. 1578. Ploi foarte abundente și inundații în Ardeal. — (III pg. 79.)
55. 1585. În unele părți ale Ardealului și ale Ungariei foamete și ciumă. — (Szücs István: Debrecen város története. Vol. I pg. 214) (I pg. 25)
56. 1586. [Ciumă în Ungaria, Austria și Turcia.] — (I pg. 26.)
Epidemie de ciumă în Ardeal. — (VI vol. II pg. 177—178)
57. 1598. Inundații mari în Ungaria și Ardeal. — Epizootie. — (III pg. 79.)
58. 1600. Ciumă în Ardeal. — (Cronica lui Sepsi Laczkó Máté, „Erdélyi történelmi adatok, 38.) (II pg. 5.)
59. 1603. La începutul anului foamete, după care a urmat o epidemie de ciumă (döghalál)

și probabil tifus exantematic (Hungertyphus). În orașul Sighișoara au murit mai mult de 700 cerșitori, cari s'au adunat aici, auzind că mai vor găsi ceva de mâncat. Din locuitorii orașului au murit 2000 de oameni. Aceeași soartă au avut-o și celelalte orașe din Ardeal. — (*I pg. 26.*) (*II pg. 5.*) (*III pg. 79.*) Musca columbacă face stricăciuni în Ardeal. Ștefan Szamosközi descrie cu multă minuțiozitate, muștele, diferitele povești despre ele, ravagiile făcute de ele; și metodele de apărare ale poporului. — (Ellenzék. Cluj. 1924.)

60. 1605. Inundații în Ardeal. (*III pag. 79.*)
61. 1608. În timpul guvernării lui Gabriel Báthory au bântuit iarăși boale epidemice în Ardeal. — (Budapesti Szemle. No. XX pag. 18.) (*I pg. 28.*)
62. 1615—16. Secetă intensă, care se întinde peste toată Europa în acești doi ani. — (*III pg. 79.*)
63. 1621. Gabriel Bethlen scrie din tabăra: „Foarte mulți bolnavi sunt între noi; poate și 3000 dintre maghiari suferă de disenterie, dar mulțumesc lui Dumnezeu, nu prea mor.“ — (Dr. Gergely Sámuel: Bethlen Gábor levelei feleségéhez.) — (*II pg. 2.—22.*) — [În toată țara unghurească ciumă.] — (*I pg. 28.*)
64. 1631. An de secetă în Ardeal. — (*III pg. 80.*)
65. 1633. În Ungaria și Ardeal a bântuit o mare epidemie de ciumă. — (Dr. Kálnoky Sámuel: Magyar kronika. pg. 6.) (*I pg. 29.*) și (*III pg. 80.*)
66. 1636. Mare secetă în Ardeal și recoltă slabă de fân. Lacurile și râurile seacă. Recolta de grâu e foarte deficitară. — (*III pg. 80.*)

67. 1638. [Mare secetă și foamete.] — (I pg. 29.)
68. 1644. [Mare epidemie de ciumă în Ungaria.] — (I pg. 29.)
69. 1652—3. Foamete grozavă în Ungaria și Transilvania ; chiar pâinea de meu începe să lipsească. — (III pg. 80.)
70. 1661. Secetă intensă, mai ales în Ardeal. — (III pg. 80.)
71. 1662. Gerul și ninsoarea din 17 Mai fac mari ravagii între pomi și vițele de vie în Ungaria și Ardeal. Se înregistrează și inundații mari. — (III pg. 80.)
72. 1678—9. Ardealul și Ungaria erau bătuite de o mare epidemie de ciumă, care o ajuns până la Viena. În timp de 6 luni au murit 70 de mii de oameni. — (Pethő. pg, 34.). (I pg. 30.)
73. 1683. În timpul asediului orașului Viena a început să bătuiască la Turci, o epidemie de febră tifoidă (sau tifus exantematic) (tábori hagymáz), care a produs multe victime la trupele retrase ale lui Apaffy, voevodul Ardealului. — (Löew A. Hiszt. morb. petechialis. An. 1683. Poson. epid. grassant.). (I pg. 30.)
74. 1691. Invazie de lăcuste în Ardeal. — (III pg. 80.)
75. 1693. Lăcustele devastează Ardealul și Ungaria. — (III pg. 80.)
76. 1694. În luna Iulie inundațiile produc pagube mari în Ungaria și în Ardeal. — (III pg. 80.)
77. 1697. Cărăbușii fac mari ravagii în Ardeal. — (III pg, 81.)
78. 1709—13. În Ungaria și Ardeal a bătuit o epidemie de ciumă, care a fost cea mai strașnică până acum ; după cum descrie Mihail Cserei în istoria sa. (pg. 429 etc.)

Cum descrie el, epidemia a început în anul precedent la București, unde a fost adusă din Turcia. De aici epidemia trece în Moldova, iar în Ardeal a fost adusă de câțiva țigani, și anume la Sfântul Gheorghe, unde acești țigani au și murit. Dela ei s'a infectat întreaga localitate. Autoritățile au luat măsurile de a opri întinderea epidemiei; s'a ordonat, ca nici un om să nu iasă din sat; însă mai înainte un blănar din Sighișoara, infectat, a dus contagiunea la Sighișoara. Epidemia a fost răspândită în acest oraș. De aici o trupă de ostași o răspândește în județul Târnava, mai târziu în județul Mureș și județul Turda; și în sfârșit în tot Ardealul.

În același timp variola a făcut multe victime în Sibiu.

Guvernul văzând că epidemia tot se întinde, a ordonat diferite măsuri, cari au avut scopul de a preneni contagiunea ținuturilor încă sănătoase. Astfel au fost însărcinați o mulțime de oameni ca să controleze de unde vin și unde se duc călătorii; satele infectate erau înconjurate de armata. Din aceste sate nimeni nu a putut eși, și nimeni nu a putut intra în ele. Această carantină era foarte severă; dacă cineva încerca să iasă din localitate era omorât. S'a ordonat izolarea bolnavilor în case făcute numai cu acest scop. Intrarea oamenilor sănătoși în aceste case era strict oprită. Cadavrele erau îngropate înafară de cimitir, în timpul nopții, fără nici o ceremonie. Dacă cineva a murit acasă, casa împreună cu

- mobilierul erau arse, iar servitori erau goniți în păduri timp de 40 de zile. (Cserei). — (I pg. 43.) Județul Ciuc, Treiscaune și Brașovul au fost cruțate de epidemie. Epidemia a fost precedată de o iarnă foarte crudă (1709.) și de o epizootie a vacilor. A ținut 3 ani și numărul total al victimelor în Ungaria și în Ardeal a fost 300 de mii de oameni. — (IV vol. I pg. 166.)
79. 1710. Lăcustele fac ravagii mari în Ungaria și Ardeal. Epizootie. — (III pg. 81.)
80. 1713. Inundații mari în Ardeal și în nordul Ungariei. — (III pg. 81.)
81. 1717. Ciurma e semnalată în Ardeal. — (III pg. 81.)
82. 1718. Ciurma continuă să bântuie în Ardeal. — (III pg. 81.) Medicul Ioan Albrich, din Brașov, a fost numit în timpul acestei epidemii (1718—19) director sanitar al Ardealului. — (V pg. 451.)
- In Ungaria și Ardeal, mare epizootie între bovidee; secetă și în consecință foamete. — (Spángár Endre: Magyar kronika. pg. 98.) (I pg. 50.)
83. 1719. Foamete mare primăvara; în Ardeal oamenii ajung să mănânce carne de om. — (III pg. 81.)
- Ciurma face victime în Füzesgyarmat (com. Békés) și în Ardeal. — (III pg. 81.)
- S'a început în Secuime, unde au murit 100 de mii de oameni, a trecut în Sibiu și în Brașov și pe urmă în tot Ardealul. — (După Petru Bod. Gr. Mikó Imre: Budapesti szemle. No. 15. pg. 238.) (I pg. 50.) și (IV vol. I pg. 166.)
84. 1720 In Banat, în armata austriacă a fost o epidemie de malarie, care a fost urma-

- tă de o epidemie de scorbut. — (Linzbauer. I. pg. 578). (*I pg. 50—51.*)
85. 1726. Epizootie în Ardeal, mai ales în Secuime. Secetă, recoltă slabă. — (*III pg. 81.*) și (*I pg. 51.*)
86. 1729. [Noemvrie și Decemvrie, o epidemie de „febris catarrhalis“ (gripă ?) în toată Europa]. (*I pg. 51.*)
87. 1737-(1743). A început o epidemie de ciumă în județul Brașov și Făgăraș, de unde s'a întins peste tot Ardealul, cu toate măsurile luate. Focarele mai grav infectate erau orașele Arad și Târgul-Mureș. În același timp era o epizootie între bovidee. Epidemia aceasta de ciumă în anul 1741 a început să retrocedeze, după care însă și-a reluat intensitatea mai ales în județele Bihor și Maramureș (1743). Epidemia această era asemănătoare cu cea din 1709. Date precise despre numărul victimelor nu avem. (Linzbauer I. pg. 640.) (*I. pg. 53—55*), Mortalitatea era foarte mare. Cadavrele au rămas neîngropate pe câmp, fiindcă nimeni nu a îndrăznit să le îngroape. Dintr'un sat cu 500—600 locuitori n'au rămas decât 4—5 oameni. (*VI. vol. I. pg. 166.*)

În timpul acestei epidemii, Prințul Lobkowitz în cadrul unui raport scrie, că în județul Hunedoara, autoritățile nu iau nici o măsură profilactică față de ciumă. Cadavrele neîngropate sunt lăsate liber; le sfârtică câini și astfel întind și ei epidemia. (Országos levéltár, protocolul din 21—22 Noemvie 1738. (*VI. vol. I, pg. 166.*))

88. 1740. Epizootia din regiunea Aradului face ravagii mari. (III. pag. 82).
89. 1743. Mai 25, contele Alexandru Károlyi scrie, că în județele Maramureș și Satu-Mare e o foamete așa de mare, încât oameni mănâncă coaja arborilor și rădăcinile plantelor. (VI. vol. I. pg. 152).
90. 1751. Epizootie în jurul Aradului. (III. pg. 82).
91. 1752-70. Spre sfârșitul secolului al 18-lea, și la începutul secolului al 19-lea, sifilisul ia un caracter epidemic, mai mult în Banat. Cauza acestei epidemii a fost că regina Maria Terezia, văzând marile ravagii ale sifilisului din Viena, expulsează de acolo o mulțime de prostituate în jurul Timișoarei. Majoritatea acestor prostituate erau infectate cu sifilis. Ele urmând mai departe viața lor, au răspândit tot mai mult sifilisul. (IV. pg. 89.), (VI. vol. pg. 214). Sifilisul era foarte răspândit între Românii din Ardeal și Banat. („Jelenkor“ An. 1841. Nr. 29. Siklóssy). (VI. vol. I. pg. 205). Contra acestei epidemii de sifilis guvernul a emis ordonanțe, având scopul de a-o stinge. Așa ordonanța emisă în 28 Mai 1754, care prevede, ca prostituatele să fie trimise la locul de origină, totașa și servitoarele infectate. (Linzbauer II. III. vol. 1. 2.,) (VI. vol. II. pg. 68).
92. 1753. Gerul din luna Mai, și secetă distruge recolta, mai ales în Ardeal. (III. pg. 82).
93. 1754. În județul Arad epizootie între bovidee. (Linzbauer vol. 3.), (I. pg. 56).
94. 1755. Lipsa de ploaie compromite o mare parte din recoltă mai ales în Ardeal (III. pg. 56). Apare ciuma în casa de carantină din Timiș (Brașov.). (Linzbauer vol. III.). (I. pg. 56).

95. 1756. Apare epidemia de ciumă în orașul Brașov, dar epidemia această a fost stinsă grație măsurilor de izolare și de profilaxie. (Linzbauer vol. III.), (I pg. 56). Astfel autoritățile din acest oraș au ordonat că bolnavii trebuiesc predați agenților sanitari, pentru a-i transporta în spitale. Locuitori însă s'au opus, din cauza că bolnavi în lipsa de vehicule erau duși, — trași pe străzile de acești agenți. (Filep Gyula: Az 1755—56-iki pestis története. „Orvosi Hetilap“ 1900.) (VI. vol. I. pg. 227.)
96. 1759. Porumbul nu se coace în Ardeal. (III. pg. 82).
97. 1761. Vară foarte seacă, recoltă deplorabilă, mai ales în Ardeal. (III. pg. 82).
98. 1765. Epizootie în Cluj. (III. pg. 82).
99. 1767. Ardeleanul Halmágyi scrie că în Ardeal era o epidemie foarte puternică de variolă. Așa în Brașov și în Secuime: „rar se găsea o casă unde 2 sau 3 oameni n'ar fi murit: nu a cruțat nici bătrâni de 50—60 de ani“. (Halmágyi: Napló, pg. 312.), (VI. vol. I. pg. 167). Epizootie în Secuime, (Trei Scaune.) (III. pg. 82).
100. 1769, Seceta distruge cea mai mare parte a recoltei în Ardeal. Epizootie în Arad. (III. pg. 82).
101. 1770. În părțile învecinate cu Moldova și Muntenia ale Ardealului a început o ciumă, care a fost adusă din țările vecine. A ținut 9 luni. Numărul morților a fost 1630. A fost stinsă grație măsurilor igienice, (Linzbauer, I. pg. 871.), (I. pg. 58.) și (III. pg. 82).
102. 1771—72. Epizootie în județul Arad. (III. pg. 82-83).

103. 1776. Toamna (?) ravagii cauzate de musca columbacă până la Timișoara. (III. pg. 83).
104. 1780. Pagube mari produse de lăcuste, mai ales în Ardeal și în județul Timiș. Același lucru se repetă și în anii 1781 și 1782. (III. pg. 83).
- 1787—(1801). În anii după 1780 până la 1800 sifilisul a făcut ravagii mari. Intreg Ardealul era deja infectat; adevărate focare de sifilis erau Brașovul, Timișoara și împrejurimea acestor orașe; județul Caraș și regiunile grănicelor. (IV. pg. 90. și VI. vol. II. pg. 69—70). Consiliul locotenențial în 1784, cu un decret (No. 23088) ordonă ca să se construiască spitale pentru sifilitici la Făget, Lugoj și Comoriște. În același an chirurgul Brambilla (Oberstaabs-Chirurgus) scrie că la graniță sifilisul este foarte răspândit. Cu toate măsurile (spitale pentru săraci, tratament gratuit) boala tot se întinde și foarte mult timp rămân focare endemice ale sifilisului. Când în 1800 s'au cerut informațiuni dela Fac. de Medicină din Viena despre modalitățile stingerii epidemiei și despre cauzele ei, răspunsul pe lângă măsurile de combatere, mai spune că o cauză poate fie și obiceiul de a mânca cu o lingură unică. Guvernul (decret No. 4114, 24. Febr. 1801.) ordonă ca populația din jud. Timișoara să clădească câte un spital la Aradul-Nou și Vârșeț. (VI. vol. II. pg. 69—70).
105. 1782. Lăcustele devastează județele Satu-Mare și Bihor. — (III. p. 83.)
106. 1784 (1786) Recrudeșcența sifilisului în Munți Apu-

seni și în Banat. Consiliul locotenențial a ordonat (1784.) medicilor și chirurgilor că să stingă cu toate măsurile epidemia de sifilis, care a bătuit mai mult în clasele joase. După rapoartele medicului erariului din Zlatna (Dr. Etienne,) multe comune erau infectate în anul 1786. Foarte mulți bolnavi erau, în stadii avansate, așa că nici un ajutor nu a mai fost eficace. (*V pg. 532*)

Lângă Lugoj sifilisul a început să ia caracter epidemic. Guvernul a instituit spitale, cari au funcționat timp îndelungat. — (Linzbauer. III. partea 1. pg. 116). (*I. pg. 61—62*).

Lăcuste apar în jurul Timișoarei și în întreg Ardealul. (*III. pg. 83.*)

107. 1785. Ca urmarea unei ierni foarte reci și ploioase nici o recoltă în jud. Maramureș. Aproape 17 mii de oameni mor de foame, — (*III. pg. 83.*)
108. 1786. În orașul Zlatna, epidemie de sifilis și de scorbut între minieri. Concomitent era și o epizootie a bovidelor. (Linzbauer III. partea 1. pag. 253.) (*I. pg. 62.*) Foamete în Ardeal și în jud. Maramureș. (*III. pg. 83.*)
109. 1786—7 Foamete în Maramureș; totodată și boli contagioase. Dela Noemvrie 1786 până la Noemvrie 1787, 11,867 de oameni mor de foame. Această foamete se întinde până în jud. Satu-Mare. — (*III. pg. 83.*)
110. 1787. Epizootie în județul Arad. (*III pg. 83.*)
111. 1793. Epizootie în județul Arad. (*III pg. 83.*)
112. 1801. Secuimea a fost infectată cu sifilis în jurul anului 1801 (?). Ioan Enyedi, un chirurg scrie (1801.) că până atunci sifilisul era necunoscut între Secui, dar acuma

- incepe să se întinde. Guvernul trimite în aceste regiuni chirurghi ca să trateze boala. — (Enyedí: Falusi ember patikája.) (VI. vol. I. pg. 205.)
113. 1808. Epizootie în județul Arad. — (III. pg. 84.)
113. 1813. În jurul Brașovului s'a ivit o epidemie de ciumă, (III. pg. 84.) dar spre noroc a fost stinsă, așa că nu a luat dimensiuni mai mari (I. pg. 72.) În același an în jud. Arad musca columbacă (*Simulium Kolumbacensis*) a făcut mari ravagii între bovine. — (A kir. magy. Természettudományi Társulat évkönyvei vol. II. pg. 44—59. Pest, 1851.) (I. pg. 72.)
115. 1816. În zilele de 28—29 Ianuarie, mare viscol de zăpadă în Banat, care omoară 54 oameni, 200,000 de vite și 400,000 de oi (III. pg. 84.)
116. 1817. Inundații, vară seacă, recoltă deplorabilă și consecutiv foamete în Ardeal. În jud. Bihor și Arad se mănâncă pâine coapte cu gîndă de stejar. — (Linzbauer III. partea 2-a pg. 853.) (I. pg. 72.) și (III. pg. 85.)
117. 1819. Musca columbacă a făcut ravagii în județul Arad. — (I. pg. 72.)
118. 1826. Lăcustele devastează Ardealul — (III. pg. 85.)
119. 1828. Cazuri izolate de ciumă în Brașov. Lăcustele fac ravagii în regiunea Sibiului. (III. pg. 85) Din Moldova a fost adusă o boală a bovineelor, care a luat la început caracter de epizootie. Mai târziu au rămas focare cari au ținut până la 1846 cu toate măsurile luate. — (I. pg. 72—73.)
120. 1830. Se iveste în estul Europei primadata holera asiatică, venind dinspre Rusia prin

- Podolia, Kiev și Galiția. Guvernul ținând seamă de pericolul mare, a luat măsuri preventive. Așa hotarele a fost și mai strict păzite. S'au instituit case de carantină noi, iar pentru studierea boalei s'au trimis medici în Rusia. - (Linzbauer. VI.) (*I. pg. 73.*) Epizootie în jud. Arad. — (*III. pg. 85.*) Musca columbacă face rovagii în acest an ca și în anul precedent, (1829). în jud. Hunedoara. — (*I. pg. 72.*)
121. 1831.—2 Cu toate măsurile conduse cu stricteță, s'a ivit holera în Maramureș. În Iulie a apărut în jud. Satu-Mare și s'a întins în toată Ungaria. Cu toate măsurile ca: oprirea circulațiunii libere carantine, izolarea localităților infectate, epidemia s'a întins tot mai mult. În anul acesta s'au înregistrat în toată Ungaria 201,214 de victime, iar în anul următor (1832) 250,000. În acest an epidemia s'a stins. (Linzbauer. V.) (*I. pg. 73—75.*) (*III. pg. 85.*) și (*VI. vol. I. pg. 301.*)
122. 1834. Musca columbacă a făcut ravagii în jud. Hunedoara. Se mai înregistrează ravagiile acestor muști în anii 1836, 1842 și 1843 în județul Hunedoara. (*I. pg. 72.*)
123. 1835. Epidemie de scorbut în jud. Arad și în județele învecinate din Ungaria. În același an dinspre Fiume se întinde o epidemie de cholera, care însă nu a avut o intensitate așa de mare ca cea din anul 1831. Ținuturile infectate erau: jud. Timiș, Arad și Bihor. A bântuit endemic timp de 2 ani. Mortalitatea cea mai mare a fost în jud. Timiș și Bihor. (*I. pg, 75—76.*)
124. 1843. În județul Arad o epidemie de tuse convulsivă. — (*I pg. 79.*)

125. 1845. Musca columbacă a făcut ravagii în jud. Arad. — (I pg. 72.)
126. 1847. În Ardeal la 28 Iulie o invazie enormă de lăcuste. — (III pg. 85.) Ele fac multe ravagii mai ales în jurul Bonțidei. Au venit dinspre răsărit. — (I pg. 80.)
127. 1848. Incepe în Muntenia și Moldova o epidemie de holeră. Nu a fost crutat nici Ardealul. — (Orvosi Tár 1848 — Bugát Pál și Flór Ferenc) (I pg. 81 8.)
128. 1852. [Epizootie în toată Ungaria] - (III pg. 85.)
129. 1855. Apare iarăși holera, mai ales în jud. Oradea, unde au murit 11.116 de oameni. Mortalitatea aici era de 42°%. Epidemia a ținut până în luna Noembrie al acestui an. — (I pg. 82.)
130. 1858. Banatul e invadat de lăcuste. — (III pg. 85.)
131. 1861. În luna August apare în Ardeal o epizootie între bovidee, care s'a întins spre Ungaria și a făcut mari ravagii între animale. — (I pg. 82.)
132. 1864. În lunile primăverii, datorit alimentațiunii deficitare, apare o epidemie de scorbut În jud. Bihor de exemplu au fost 669 de imbolnăviri; în jud. Arad 276; Timiș 178 de imbolnăviri. — (I pg. 84—85.)
133. 1871-2-3. În părțile răsăritene al Ardealului (în jud. Ciuc, Treiscaune) epidemie de difterie venită dinspre Principate, care ține și în anii 1872—73. — (I pg. 88.) Ea a fost descrisă de Adalbert Rákosi în 1871, „Gyógyászat“.
134. 1872. În 14 Sept. epidemie de holeră, care bântuise în anul precedent în Podolia Basarabia și în Principate, apare și în Ardeal; primădată în Maramureș. A ținut până în toamna anului următor. Epidemia a fost răspândită de recruți din Galiția. — (I pg. 88.)

INDICE.

(Cifrele nu indică pagini ci poziția, care a fost numerotată curent dela 1—134).

- Cărăbuși : 77,
Choree : 21,
Ciumă : 2, 3, 8, 12, 13, 14, 15, 17 18, 20, 22, 24, 25,
26, 27, 29, 30, 32, 36, 37, 38, 40, 44, 45, 46, 50, 51, 52,
53, 55, 56, 58, 59, 63, 65, 68, 72, 78, 81, 82, 83, 87, 94,
95, 101, 114, 119,
Cometă : 16, 23,
Cutremur de pământ : 24,
Difterie : 133,
Epidemii fără specificare : 5, 9, 10, 16, 19, 23, 61, 109,
Epizootie : 16, 57, 78, 79, 82, 85, 88, 90, 93, 98, 99,
100, 102, 108, 110, 111, 113, 119, 120, 128, 131,
Ergotism : 4,
Febris castrensis (tifus exantematic) : 47, 59,
Febra tifoidă : 73 ?
Febris semitertiana : 50,
Foamete : 1, 2, 3, 6, 7, 10, 11, 12, 17, 19, 39, 49,
55, 59, 67, 69, 82, 83, 89, 108, 109, 116,
Ger : 48, 71, 92,
Gripa : 86 ?
Holeră : 120, 121, 123, 127, 129, 134,
Inundații : 6, 8, 15, 35, 42, 54, 57, 60, 71, 76, 80, 116,
Invazie de lăcuste : 41, 43, 74, 75, 79, 104, 105, 106,
118, 119, 126, 130,
Iarnă rece : 5, 6, 78, 107,
Malarie : 84.
Muscă columbacă : 59, 103, 114, 117, 120, 122, 125,

Ploi multe ; 8, 35, 54,
Recolte slabe : 5, 8, 66, 85, 92, 94, 97, 100, 107,
116,
Scorbut : 84, 108, 123, 132,
Secetă : 2, 28, 62, 64, 66, 67, 70, 82, 85, 92, 94, 97,
100, 116,
Sifilis : 33, 34, 91, 104, 106, 108, 112,
Sudor anglicus : 31,
Tuse convulsivă : 124,
Variola : 78, 99,
Viscol : 115.

CONCLUZII.

1. După cum rezultă din lista calamităților și epidemiilor în timp de peste optzeci de ani, Ardealul a fost bântuit de relativ puține calamități naturale și de epidemii grave în număr nu prea mare, dacă comparăm cu țările din orientul Europei și din sudul ei.

2. Acest lucru cred că se poate explica pedeparte prin stabilizarea caracterului geologic al Ardealului și prin clima sa relativ favorabilă; respectiv prin faptul că Ardealul, — deși a fost în totdeauna o regiune de întretăiere a căilor de comunicație est-vest și mai ales nord-sud, deci mai expus contaminării, — totuși prin caracteristicile sale geografice a fost într'o oareși-care măsură ferit de prea multe epidemii. În ce privește epidemiile de ciumă mai ales, se pare că măsurile luate de autorități au avut oareși-care eficacitate.

3. Un fapt care rezultă clar din datele amintite și care a fost ignorat sau chiar intenționat pervertit, este că a mare parte din epidemii au fost aduse în Ardeal nu numai dela sud și est, cum se afirmă adesea, ci și dela nord și vest (de exemplu mui multe epidemii de ciumă și de holeră.)

Văzută și bună de imprimat:

Președintele tezel:
(ss) Prof. Dr. V. Bologa

Decanul Facultății:
(ss) Prof. Dr. Gh. Martinescu

BIBLIOGRAFIE

1. *Dr. Fekete Lajos*: A magyarországi ragályos és járványos kórok rövid történelme. Debrecen. Tipografia oraşului, 1874, 103 pagini, 8°. (Citat cu I.)

2. *Arányi Erzsébet*: Fertőző betegségek Magyarországon 1600—1650 (Művelődéstörténeti értekezések, No. 58.) Budapest 1911, VIII + 42 pagini, 8°. (Citat cu II.)

3. *Prof. Réthly Antoine*: Les calamités naturelles en Hongrie de 930 à 1876, in: „Matériaux pour l'étude des calamités publiés par les soins de la Société de Géographie de Genève, Vol. V, No. 4 și 5, Genève 1925. (Citat cu III.)

4. *Dr. Nékám Lajos*: A magyar bőrgyógyászat emlékeiből. Budapest, Eggenberger, 1908. 99 pagini, 8°. (Citat cu IV.)

5. *Dr. Demkó Kálmán*: A magyar orvosi rend története, tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére Magyarországon a XVIII. század végéig. Budapest, Dobrowsky és Franke, 1894. VIII + 555 pagini. 8°. (Citat cu V.)

6. *Prof. Dr. Magyary Kóssa Gyula*: Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből. 2 volume. Budapest, A Magyar Orvosi Könyvkiadó társulat könyvtára, (No. 121 și 122.), 1929, VIII+368 pagini; 337 pagini; cu numeroase ilustrații, 8° (Citat cu VI.)

7. *Linzbauer Franciscus Xaverus*: Codex sanitariorum medicinalium Hungariae ab incunabilis regni usque ad nostra tempora studio et opera... congestus. Tom. I—III, (sect. 1—5.), Budae 1852—1861. (Citat după autorii mai sus amintiți.)

8. *Pethő Gergely*; *Kronikája*. Editată de Spangar. (Citată după autorii amintiți.)

9. *Heltai Gáspár*; *Magyar krónika*. 1857. (Citat după autorii amintiți.)

10. *Prof. Dr. Győry Tibor*; *Magyarország orvosi bibliografiája 1472—1899*. (A Magyar Orvosi Könyvkiadó társulat könyvtára, No. 83), Budapest, Athenaeum, 1900. IX+252 pagini 8°.

Notă: Regret că la lucrarea tezei n'am avut la dispoziție și volumul III din «Magyar Orvosi Emlékek» de prof. Magyary Kossa Gyula (1931.) Putând să o răsfoiesc după terminarea tezei, m-am convins că ea conține o mulțime de informații epidemiologice referitoare și la Ardeal, cari întregesc în multe privințe datele mai vechi.

